

MAGYAR FIGYELŐ

JAKAB ELEK AZ ERDÉLYI UNIÓRÓL

Mintha menyegzőre készült volna, oly derült, tiszta, mosolygó volt Kolozsvár ábrázata: utcáin hömpölygött a nép, a jókedv hangján beszélgetve díszöltönyös város-szolgák jártak fel és alá; a Redoute előtt, hol az országgyűlés tartatott, sorfalakat képezett a várakozó közönség. Tíz óra felé gyűlni kezdettek a követek és királyi hivatalosok: gazdag zsinórzatú atillák, selyem- és bársony menték, kövekkel díszített forgós csal-mák, rajtuk széltől ingatott fejér kócsagtoll, ősi-kardok s ezüst- és arany-sarkantyus csizma volt díszöltönyük, mintha királyát várná a magyar, kívül oly élénk, mintha mulatni, kedélye oly emelkedett, mintha ünne-pelni akarna; hangulatának komolysága s a megjelenés méltósága árulja el csak, hogy törvényhozásra gyülekeznek. Mikor népszerű szónok vagy szabadelvű szász követ jött, mikor Lemény püspököt megérkezni látták, harsogó »éljen« fogadta, mely mint a harasztton futó tűz, úgy ment végig az utcák tarka sokaságán. Egymásután hamar eljöttek a gazdag főurak, a kir. főkormányzók tagjainak hintós és huszáros fogatai, az országgyűlés elnöke s végre a kormányzó, gróf Teleki József... Kelet országai szebbet nem mutatnak, a ruha festői pompája élénkebb hatást nem kelt, mint midőn 100–200 magyar törvényhozót a nemzeti viselet ezen pazar elegantiájában egymást felülmulni látja a szem.

...Én e gyűlésnek két különös momentumát tartom megjegyzendő-nek; az egyik Róth Illés és Schmidt Konrád s a többi szász követek pártolói nyilatkozata; a másik, midőn Lemény püspököt, mint Unió-barátot, az országgyűlés meg-»éljen«-ezte. Mindhárom férfin látszott a bensőjükben végbemenő nagy lelki tusakodás. Nemzetök künn az országban határozottan ellene volt, hírlapjaik óvták őket, túlzóik fenyegették, sőt előre átkozták azért, amiért ők itt a terem hangulatával szemben s ennek a megdöbbentő hatalommal nyilvánuló magyar áramlatnak ellene állani nem bírtak. Tán szerették volna, tán akartak is, de a tény tény; a felszólalásra kínálkozó törvényes alkalom elmúlt anélkül, hogy a kimondott egyesülés ellen valaki csak egy ellenző igét is hangoztatott volna.

Nem csoda. Száz meg száz szem tekintett a teremben rájuk izgatott figyelemmel, vitára készen lesve az ajkaikról ellebbenő szót; künn egy, a hazafiság enthusiasmusában föllengő város 20,000 lakosa csaknem lázas kíváncsiságtól égve várta a jó vagy rossz hírel vendégszerető hajlékaikba érkezőket. Ha ellene szólnak az Uniónak – úgy gondolkozhattak – bizonyos, hogy meg nem gátolják; de az is bizonyos, hogy az egész város, sőt országgyűlés ellenszenvét költik maguk iránt; de ha nem szólnak ellene, hanem jogfentartással élve, az időre és felsőbb hatalmakra bízzák a további fejleményeket, nem bizonyos, hogy a magyarok országgyűlési szándékukat érvényesíteni végképen képesek lesznek. Nehéz helyzet! Ők az utóbbira határozták el magukat, az Unióba beleegyeztek, vezérszónokuk beszédét oly hosszú és viharos »éljen« követte, mely az ajtókon és ablakokon kihatott a várakozó népre, ott is harsány »éljen« rázta meg a léget, mely végig ment az egész belmonostor-utcán: »éljen az Unió«, »éljen Róth«, »éljen Schmidt Konrád«, »éljen püspök Lemény«! – ez

volt a csaknem általános éljenzés és zaj megkülönböztethető része. Midőn a kormányzó, mint országgyűlési elnök az Unió-törvény egyhangú elfogadását határozatul kimondotta, ismét megújult az s több perc tölt el, míg a teremben s az utcán künn a lelkesedés égő tüze s tomboló zaja lecsillapult.

(Jakab Elek emlékirataiból)

A KOLOZSVÁRI EGYETEMI IFJÚSÁG FINN KIÁLLÍTÁSA

A magyar és finn sajtó meleg érdeklődésétől kísérve zajlottak le a kolozsvári finn napok. A két testvérnép mind szorosabbá váló kapcsolatainak Erdélyben eddig legnagyobb és legértékesebb megnyilvánulása volt a Kolozsvári Magyar Diákok Szövetségének *finn kiállítása, finn ünnepi estje* és a testvérnépről szóló *előadásorozata*.

Az erdélyi egyetemi ifjúságnak sikerült talán először átfogó és valóban reális képet nyújtania a többnyire eszményítő, romantikus és propagandaizű művekből ismert Finnországról. Van valami jelképszerű abban, hogy a „testvértelen” magyarság lelkéből az utóbbi időben olyan erőteljesen fellángoló s éppen ezért sok romantikus vonással telített rokonság-eszme mögött éppen az ifjúság találta meg a néptestvériség gondolatának reális, gyakorlati és kézzelfogható értékekhez vezető útját. Az ifjúság nem csupán a közös őshaza misztikus képét látja a finnugor rokonság adottságában, hanem elsősorban a hatalmas gyakorlati értékeket. Különösen ma fordulunk nagy érdeklődéssel Finnország felé, amikor az átalakuló magyar társadalomnak olyan példára van szüksége, mely elétárja a népi életforma mintaszertő megvalósítását.

Ez a gondolat jutott kifejezésre a kiállítás rendezésében is. A képek, grafikonok, könyvek s a kiállítást kiegészítő előadások mind a finn nép gazdasági és kulturális teljesítményéről igyekeztek átfogó képet nyújtani. A kiállítás részletes statisztikai adatok alapján ismertette a fejlett finn mezőgazdaságot. Mint

földművelő állam, Finnország lakosságának majd 60%-a foglalkozik mezőgazdasággal. Nagyrészt mocsaraktól, erdőségektől elhódított szántóföldjein meglepő terméseredményeket ér el az a 300.000 kisbirtokos család, melynek kétharmada mint földnélküli zsellér, napszámos jutott földhöz a céltudatos földreformok során. A finn állam vezetőit nem aggasztotta, hogy a kisbirtok csökkenteni fogja a termelést. A földreform sikerét a statisztika is bizonyítja: míg a 9 hektáron aluli kisbirtok évi jövedelme hektáronként 1345 finn márka, a 100 hektáron felüli nagybirtoké csak 1137 finn márka. Az egészséges birtokviszonyok és a magasfokú gazdasági oktatás eredménye, hogy 1906-tól 1940-ig 24-szeresen megnövekedett a mezőgazdasági termelés értéke.

Hogy ez a magasfokú gazdasági kultúra kifejlődhetett, elsősorban a *szövetkezeteknek* köszönhető. A finn szövetkezeti mozgalom a század elején indult meg. 1904-ben mindössze 394 szövetkezet működött, 1939-ben már 7650. Ebben a hatalmas számban benne van a három legfontosabb szövetkezeti ág: a hitel-, tej- és fogyasztási szövetkezet. A lakosság számára viszonyítva óriási ez a szervezet, hisz azt jelenti, hogy Finnországban ma minden negyedik ember szövetkezeti tag. A kiállítás a fejlődést mutató táblázatokon kívül, fényképeken mutatta be a szövetkezetek tulajdonában levő ipartelepeket, malmokat, élelmiszer-, fafeldolgozó üzemeket, bútór- és gyufagyárakat, vízduzzasztó erőműtelepeket s az értékesítés nagyobb központjait.

Finnország gazdasági fejlődését jelzi az *ipar* nagyarányú előretöré-

se is. 1909 és 1940 között a munkabérek 38-szorosan növekedtek. Ugyanebben az arányban növekedett az ipari termelés értéke is. Finnország leghatalmasabb iparága, természeti adottságánál fogva a faipar, de nagy jelentősége van ezenkívül a finn élelmiszeriparnak is (tej-, kenyér-, konzerv-, csokoládéipar). Magyarország iparához hasonlítva, különösen figyelemreméltó, hogy a finn ipar nincsen központosítva.

A kiállítás *háziipari gyűjteménye* főleg a magyar és finn népművészet összehasonlítása szempontjából volt tanulságos. A finn táj nem tűnt fel olyan változatosságot, annyi különböző szint és vonalat, mint a magyar táj. Maga az északi néplélek is az óriási fenyőerdők, nyugodt tótükrök sötétebb színeire idomult. A finn népművészet szegényebb díszítőelemekben, mint a magyar, de a motívumok összhangja jellegzetes népi művészetéről tesz bizonyosságot. Háziszöttek szőnyegek, párnák, terítők a legmodernebb lakásokban is találhatóak. A felsőbb társadalmi rétegeknek a néppel való egészséges, szoros kapcsolatát fejezi ki, hogy szinte egyetlen finn ruhatárából sem hiányzik az ünneplőként használt népviselet. Nyírfaháncsból, fából, rénszarvasbőrből készült eszközök, dísz tárgyak egészítették ki a háziipari gyűjteményt s egy Kantele-modell, a Kalevala-éneknek ősi kísérőhangszere.

Grafikonok szemléltették a finn *népoktatás* fejlődését. Finnország egyike a legműveltebb államoknak. Ezt elsősorban az elemi oktatás rendkívüli kiterjesztésével és színvonalának emelésével érték el a finnek. A nyolcosztályos elemi iskolák felsőbb évfolyamai már középiskolai színvonalú oktatást adnak s főképp a szakképzésre fordítanak különös gondot. A kiállított tankönyvek a legmodernebb pedagógiai módszereket tükrözik szemléletességükkel. Jellemző, hogy az elemi iskolai földrajzi atlaszokban Finnországon kívül csak Magyarországot

térképét közlik külön lapon a trianoni megcsonkítás részletes feltüntetésével. A népoktatás igazi színvonaláról a nép- és munkásfőiskolák adatai számolnak be. Főképp ezeken keresztül ismerte meg a nép a nyugati műveltséget s ennek révén vált lehetővé a társadalmi rétegek egymáshoz való közeledése úgy, hogy a nyugati műveltség érintetlenül hagyta a népi kultúra ősi vonásait, sőt azt még erősebbé, öntudatosabbá tette. A városi és népi műveltség határai így egészen elmosódnak Finnországban. Ezt a folyamatot figyelhetjük meg a népfőiskolák több évtizedre visszamenő évkönyveiben is. Sajnos, magyarul munka alig jelent meg a finn népoktatásról, pedig népfőiskolai oktatásunk sokat tanulhatna a finn példából.

A kiállítás átfogó képet nyújtott a *karjalai kérdésről* is. Diagramma mutatta a Szovjet kegyetlen telepítési politikájának eredményét: 25 év alatt a karjalai finnság 70%-át hurcolták el Szibériába. A *harcoló Finnországot* a Lotta-szervezetről, a hadseregről és a finn ifjúság áldozatos munkájáról szóló beszámolók, kiadványok és képek ismertették. A *Kalevalának* több kiadása szerepelt a könyvgyűjteményben, köztük a Gallen-Kallela képeivel illusztrált híres díszkiadás is. A magyarországi finn vonatkozású *irodalom* igen tekintélyes részét sikerült a kiállításnak bemutatnia. A finn *képzőművészetéről* azonban, a postai szállítás nehézségei miatt, nem tudott a kiállítás képet nyújtani. Az építészet és szobrászat alkotásait fényképek szemléltették.

A Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége a kiállítást és a finn nepokat csak kezdetnek tekinti néprokonsági mozgalmában. A jövő évre új tervei vannak, így elsősorban Erdély nagyobb városaiban akarja a kiállítás anyagát bemutatni és előadások útján a finn népet ismertetni. A néprokonsági mozgalom mindenekelőtt az erdélyi ifjúságot igyekszik magának meg-

hódítani, de az ifjúság körein túl, finn testvéreinket közelebb szeretné hozni a magyar néphez is, mely alig szerzett eddig tudomást a finn-magyar rokonságról.

vitéz Tiba István

A PÁSZTORTŰZ SZERKESZTŐJÉNEK FELELŐSSÉGE

Előzmények: erdélyi írók 1942 őszén jelentették meg negyedéves évkönyvüknek, a „Termés”-nek első kötetét. E kötet megjelenése alkalmából *„A »Termés« és írói köre”* címen hosszabb cikkben foglalkoztam a Hítel VIII. évf. 2. számában az új megnyilatkozással. Kerestem azokat az okokat, amelyek az új írói tömörülést indokolni látszanak; a meglévő két erdélyi irodalmi folyóirathoz, a Pásztortűz-höz és Erdélyi Helikon-hoz fűződő kapcsolatokat csak röviden érintettem, hogy annál részletesebben foglalkozhassam a „Termés” íróival és írásaival. A Pásztortűz felelős szerkesztője, Vásárhelyi Z. Emil, folyóirata márciusi számában állítólagos soproni barátjának, B. I. úrnak, levelet ír, amelyben legfőképpen az új irodalmi megmozdulással kapcsolatosan felmerülő kérdésekről számol be, az erdélyi irodalmi élet ez új jelenségéről, lévén ez „személyes ügye” és az állásfoglalásra kötelezi a „felelősség”, amellyel a Pásztortűz olvasóinak tartozik, és mellékesen érinti a Hítelben megjelent cikket is, de nem elvi, inkább személyi alapon, még az elvi vonatkozásokban is. Vásárhelyi Z. Emil levelet intéz barátjához, ezzel is jelezve, hogy „személyes véleményének” akar kifejezést adni, meghitt, baráti formában. A Pásztortűz cikke nyomán nyílttéri közlemények és hosszú napilap-reflexiók jelentek meg; már ez a visszhang is utal arra, hogy ez a cikk a tárgyilagos vizsgálaton túlmenően személyeskedésbe csapott

át. Kritikát gyakorolnia mindenkinek szabad, egy véleményen sem lehetünk mindenben, de a véleménynyilvánításnak is van etikája és a kritikában is magatartásnak kell lennie, ha azt akarjuk, hogy a kritika nyomán fogalmaink tisztázódjanak. Lehet azonban, hogy nem ez a cél, sőt minden sziporkázásunk és szellemi kézállásunk csak a figyelmet akarja elterelni, nehogy a jóhiszemű, gyanútlan érdeklődő valamiképp is tisztán lásson. Vásárhelyi Z. Emil valószínűleg azért ír levelet, hogy ezzel a közlemény hangját közvetlenebbé tegye, sok mindenről szólhasson, ami különben egy komolyhangú cikkbe nem kerülhetett volna bele.

Tekintettel arra, hogy Vásárhelyi Z. Emil levele a Pásztortűzben jelent meg, amelynek ő felelős szerkesztője is, levelének személyes jellege nyomban megváltozik és helyzeti energiát nyer. Egy magánlevélre választ írni csak udvariasság, de jelen esetben kötelesség is, amely arra készítet, hogy a rá vonatkozó néhány kérdésre feleletet adjak. Mi sem volna könnyebb, mint szintén a levélformát választani, hogy csúfolódó, kötekedő hangnemben „személyes” véleményemet fejezzem ki. Ettől azonban visszattart a Reményik Sándortól tanult magatartás, aki annak idején őszinte tanácsaival és emberi példájával hatott rám. Ha csak személyem ellen volna Vásárhelyi Z. Emilnek kifogása, talán nem sokat törődnék vele, de csipkelődései, rovásomra írt kitételei, bizonyos elvek kifíricamítása annál érthetlenebb, mert a Hítel-cikkben erre okot nem szolgáltatott. Nyilvánvaló, hogy levelében nem is akart a dolgokkal higgadtan szembenézni és a „szorongás”, amelynek a rovására kellene írni az indulatosságot, távolról sem a „felelős” szerkesztő indokolt és érthető szorongása, és indulatosságának gyökere csak szomorúsággal tölt el.

Az alábbi pontokban válaszolok Vásárhelyi Z. Emil cikkének né-

hány állítására, amelyek engem és dolgozatomat közelebről érintik, hogy az igazságnak megfelelően helyreigazítsam, a felhozott vádak ellen védekezzem és a kérdést íránt érdeklődőket tájékoztassam.

1. Cikkemben a Pásztortűz elszíntelenedéséről is említést tettem, mire Vásárhelyi Z. Emil így válaszol: „...micsoda magyar ember lenne az, akit ma egy novella... jobban érdekelne, mint a keleti fronton küzdő hadsereget? Hitvány magyar ember lenne.” Ezt nem vonom kétségbe: minden bizonnyal a fronton küzdő hadsereget nem novellák, vagy versek érdeklik, minden figyelmét a létért való küzdelem és a kötelességteljesítés köti le. Ezt azonban érvként felhozni, furcsa színben tünteti fel a folyóirat szerkesztőjét és felfogását munkája természetéről. Amíg tehát háború van, igényesen szerkesztett folyóiratra nem lehet reményünk. Ám lehet, hogy csak elírásról van szó és fatális sajtóhiba törte meg a mondat értelmét. Valószínűleg a mondat így készült: micsoda magyar ember lenne az, akit ma egy novella... jobban érdekelne, mint a keleti fronton küzdő hadsereg. A jelek szerint a mai háborús világban csak a hadijelentéseket és a harctéri híradósok beszámolóit szabad „derék” magyar embernek olvasnia; hitványság volna részéről, hogy, ha irodalmi és művészeti folyóiratot vesz kezébe, irodalmi és művészi igénnyel merjen e közlemények felé közeledni. De ebben az esetben, ha Vásárhelyi Z. Emil felelős szerkesztő személyes véleménye helytálló, akkor van-e jogosultsága annak, hogy a háború tartama alatt irodalmi és művészeti folyóirat egyáltalán megjelenjék? Szerény nézetem szerint, az ő felfogásával ellentétben, most még sürgetőbb az a követelmény, hogy ugyanakkor, amikor a nemzet fiatalságának egy része a frontokon testi és szellemi képességeinek teljes bevetésével harcol, a *belső fronton* se mondjunk le a minőség igényéről.

2. „S ha ezt mint szerkesztő, akinek kenyerére megy a kérdés, belátom, értse meg a bíráló is.” Furcsa ennek a mondatnak a megfogalmazása. Úgy tűnik, hogy aki az irodalmi színvonal megtartását óhajtja, a szerkesztőt mindennapi kenyerétől akarja megfosztani; viszont én az erre irányuló aggodalmat nem akarom megérteni. Távolság áll tőlem, hogy bárkinek is a kenyerét veszélyeztessen, de nem fojthatom el magamban azt a meggyőződésemet, ha a szerkesztés már kenyérkérdés lett, vagyis üzlet, – hogy jövedelmező-e vagy sem, az más kérdés – akkor a kereskedelmi élet követelményei lépjenek előtérbe. A szerkesztő maga állítja, hogy elvi megfontolás alapján nem törlekszik folyóiratának igényes szerkesztésére, szabad-e azonban azért zugolódni, ha ez igények kielégítésére egy új tömörülés vállalkozik, – hogy milyen sikerrel, azt csak a jövő döntheti el.

3. Bírálatot írtam a Termésről és ezzel kapcsolatosan a Pásztortűzről is szó esett. A Pásztortűzről és engem „összefűző több éves megbecsülés jogán is” azt a kívánságot fejezi ki Vásárhelyi Z. Emil, hogy a cikk megjelenése előtt érdeklődnöm kellett volna a Pásztortűz ügyei iránt. Van ebben elvi vonatkozás is: nem szabad cikket írni, ezek szerint, míg előzetesen az érdekeltekkal személyesen meg nem beszélem. Cikkemben anyagi kérdéseket nem érintettem, a Pásztortűzről viszont hónapról-hónapra megkapom és olvashatom. A Pásztortűzzel csak a szellemieket illetőleg foglalkoztam az utolsó másfél év példányai alapján; nem hiszem, hogy erre a kritikára nem lett volna jogom. Hogy kifogásaim indokoltak voltak-e, vagy sem, erre vonatkozólag komolyhangú ellenvetések győzhetnének csak meg. Elvben nem fogadom el azt a kívánságot, hogy csak előzetes megbeszélés után, az érdekeltek akarata szerint, jelenhessék meg kritika. Ezzel szemben azonban a kérdés tisztázásához még az

is hozzátartozik: így kellett volna a *megbecsülés jogán* eljárnom? Hiszen így is jártam el. Csodálkozom Vásárhelyi Z. Emil szemrehányásán. Amint cikkem elkészült, elsőnek a Pásztortűz szerkesztőbizottsága egyik tagjának mutattam meg, kérve véleményét; érthető okok miatt ugyan, amelyeket tisztelettel tudomásul vettem, véleményt nem mondott. De Kéki Béla, a Hitel szerkesztője és a Pásztortűz szerkesztőbizottságának egyik tagja, cikkemet szedés előtt Vásárhelyi Z. Emilnek is kézbe adta, ő el is olvasta, megjegyzéseket is tett reá, sérelmeit higgadtan és nyugodtan mérlegelve „meg is értettem” és cikkem hangját a lehetőségig enyhítettem. Ki vétett itt a „több éves megbecsülés ellen”?

4. „Én nem kívánom a bírálótól, hogy újabb Kuncz Aladár legyen”. Ezeket a gúnyos sorokat is a bennünket összefűző több éves megbecsülés diktálta bizonyára. Megnyugtathatom azonban Vásárhelyi Z. Emilt, hogy sohasem törekedtem arra, hogy másnak a szerepében idéetlenkedjem, a magam tehetsége szerint igyekeztem mindig a betűnek szerény, de öntudatos szolgálatára. Nagy örökségeket sem kellett átvennem, mert erre az igényt sem jelentettem be és többre sohasem vállalkoztam, mint amire becsülettel vállalkozhattam. Megtisztelő reám nézve már az is, hogy, ha csak a csufondároskodás és bántó malicia, vagy terméketlen csipkelődés kedvéért Kuncz Aladár neve mellé kerülhettem. De csufondarosságból szabad-e a magyar irodalom nagyjait előrángatni, legyenek akár élők, akár holtak; egyik helyen Áprily Lajost, a másik helyen Kuncz Aladárt, és mindezt abban a folyóiratban, amely hivatva megőrizni és gyümölcsöztetni.

5. „Nevezze meg a recenzor azokat az elvetlenségeket, melyek e súlyos állításra ragadták.” Erre nem szükséges részletesen válaszol-

nom. Cikkemben mást és másképp írtam: minden felvetődő kérdésnek magas szempontú megbeszélését hiányoltam a Pásztortűzben, a vezér eligazító véleményét, amellyel kapcsolatban részletesebben vázoltam azt, amit a régi Pásztortűz mindig megadott. Hogy fejtegetésemnek ebben a részében az igazságra tapintottam rá, arra döntő bizonyítékot szolgáltat a Pásztortűznek akár épp az a száma is, amelyben Vásárhelyi Z. Emil levele megjelent. (1943 március 15. XXIX. évf. 3. sz.)

6. „Azt, hogy a lap mögül, a lapból hiányzik Reményik Sándor, sajnós, nem a cikkíró fedezte fel”. Irodalmi kérdésekben, irodalmi és művészeti folyóiratban megjelent cikkben, a felelős szerkesztő tollából, még ha csak személyes véleményét nyilvánítja is, ez a fogalmazás: Reményik Sándor halálát felfedezni, elképesztő szakadékot tár fel a szavak értéke és megbecsülése és a mimelt magatartás között. Erre világít rá egy másik példa is: „szegény Reményik Sándor”, olvashatjuk másutt. A bibliás Reményik Sándor minden bizonnyal idézzel válaszolna erre: Ne rajtam siránkozatok, hanem magatokon és fiaitokon.

7. „...a Hitel recenzorának kell megfelelnem, aki a Termésről írt beszámolójának néhány sorát a Pásztortűzhöz, sőt, ha nevémen nem is nevezett, hozzám adresszálta.” Nem tudom, hogy Vásárhelyi Z. Emil miből következteti, hogy cikkem megírása közben reá gondoltam. Tévedés ez is, mint annyi más. Kénytelen vagyok azonban bevallani, hogy nem gondoltam rá, sőt egyáltalán eszembe sem jutott. A Pásztortűzről írtam, a régi megbecsülés jogán, de személyekre, névszerint megjelölt szerkesztőkre bántó célzást, gúnybamártott nyilat nem lődöztem. Szavahihetőségükben, egyes gondolkozásukban, őszinteségükben és tárgyilagosságukban soha egy pillanatilag nem kételkedtem, mint ahogy cikkem megírásánál engem is a tárgyilagosság őszinte sze-

retete vezetett. Név szerint bírálót csak a Termés íróiról mondtam, de ez se irányult soha személyek ellen, mindig csak az írásra ügyelt.

Vásárhelyi Z. Emil írása egyik helyén arról ír, hogy „a kisebbségből többségi néppé való átrendezés sokban megváltoztatta (meg kellett, hogy változtassa) az erdélyi magyarság szellemi tájékozódását – mondjuk reálisabb érdekkörűvé tette”. Gyanús mondat, különösen a befejező akkord. Mit keres itt ez az *érdekkör*? Csak nem arra akar utalni, hogy a szellemi életet egyesek érdekkörnek nyilvánítják, amelyhez hozzáérni, amelyet keresztezni szentségtörés? Lehet, a jelzőből következtetek erre, hogy az érdekkör, amelynek reálisabbnak kell lennie, csak az életszemléletet helyettesíti. Ez az értelmezés sem pontos, de a fogalmazás is pongyola. Az erdélyi szellemet mindig a valóság megbecsülése jellemezte, a múltban is, a kisebbségi időben is és remélhetőleg ez fogja jellemezni a jelenben is, mindenkor. A felszabadulás szabadságot hozott politikai viszonylatban és más téren is, de ezt a szabadságot értelmezni és gyümölcsöző módon az életünkbe iktatni, mindannyiunknak külön-külön egyéni gondja és munkája. Vásárhelyi Z. Emil levelében csak az indulat vezet, az indulatosság, mert úgy érzi, hogy a Termés és mindazok, akik a Termés javára megértő szavakat ejtenek el, az ő ellenségei, személyes rosszakarói, gyűlölködő törvetői, akik a kenyérére törnek és akik ellen neki minden fegyverrel és főkép indulatossággal küzdenie kell. Ennek a kérdésnek *magas szempontú* vizsgálata esetén azonban indulata le fog lohadni és kénytelen lesz belátni, hogy a Termés is csak azt akarja, amit a Pásztortűz, odaadással, híven szolgálni a szellemet, a szépet, a magyarságot. Itt már nem a kenyérről van szó, hanem az eszméről.

Réthy Andor

JELEK ÉS VÁLTOZÁSOK

A háborús modor kérdésével bőven foglalkoznak a napilapok. Mert ilyen is van. A nagy megrázkódtatásban a társadalomnak addig szépen összesimuló részecskéi megkeverednek, ki alul volt, fölül kerül s nem egy közüle bizony fejtetőre állítva. A fokozott rend és biztonság követelménye éppen úgy hat a társadalomra, mint az igények kényszerű csökkentése és ebben a szokatlan összevisszaságban az emberek elvesztik lábuk alól a talajt s elvesztik a kellő mértéket. Ha a kereskedő árut ad el, gyakran azt hiszi, hogy kegyet oszt, ha a vevő nem kap árut, csalást szimatol, a tisztviselő azt hiszi, hogy elevenek és holtak korlátlan ura, a munkás úgy véli, hogy ellene van az egész társadalom s a hatalmasok többre becsülik s biztosabbnak vélik hatalmukat, mint valaha. Mindezekből születik a „háborús modor”. Az a magatartás, amely nincsen összhangban sem a tényekkel, sem az egyént megillető szereppel. Türelmetlenség, gorombaság, nyegleség, hetykeség, góg, lenézés, parancsolgatási hajlam, mindez együttesen ismertetője a háborús modornak. Annak a modernnek, amelynek eredménye a villamoson veszekedő ember, a hivatalban gorombáskodó tisztviselő, a közbiztonságnál dühöngő fél, a portás, aki nem köszön, a jegyszedő, aki elfelejtette a „kérem” szót, az „előkelőség”, aki nem fogadja a köszönést. Változások, szerencsére nem tartós változások ezek. *

Tamási Áronnak az Erdélyi Gazdában megjelent „Üzenet” című cikke méltán sorakozik azok közé az írásművek közé, amelyeket cselekedeteknek szoktunk mondani és tettnek érzünk. A magyar sorsnak, a magyar jövődönnek, a magyar magatartásnak világosabb és nyiltabb megfogalmazását régen olvashattuk. Nem fájdalmasan és le-

mondóan, de hitet adóan és erőt gyarapítóan csendül ki a cikkből Széchenyi két szava: „Egyedül vagyunk!” A magunk erejére vagyunk utalva, eddigi eredményeinket egyedül a magunk erejének köszönhetjük és „ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a meglévőt megvédeni és a még hiányzó magyar földeket visszanyerni: egyedül a mi erőnkön dől el.”

De nem lehet magyarázgatni és nem lehet más formába önteni Tamási Áron gondolatait. A nagy változások idején talán helyénvaló ezért, ha szószerint idézzük szavait. „Az én véleményem szerint egyedül a felelős kormányzat dolga, hogy a harcoló nagyhatalmak szándékait és terveit éberséggel figyelje. Gondoljuk csak el, hogy milyen haszontalan dolog volna, ha mi magyar emberek azon különbözőnénk meg egymással, hogy vajjon ki fog győzni. Haszontalan dolog volna, mert a győzelmet nem találhatni kell, hanem hinni benne és végbevinni. Higyjünk tehát abban, hogy a mi igazságos magyar ügyünket győzelemre visszük. De kérdezhetné valaki, hogy miben áll a mi igazságos magyar ügyünk? Erre azt felelem, hogy két óriási nagy feladatból áll, nevezetesen először abból, hogy a magyar Szent Korona országát helyreállítsuk és minden ellenséggel szemben megvédjük; másodszor pedig abból, hogy ebben a helyreállított magyar hazában, majd a háború után, igazságos rendet teremtsünk.

Már egyszer megtörtént, hogy belső erőnkben és kitartásunkban éppen akkor bomlottunk meg, amikor a hazát külső és belső ellenség ellen meg kellett volna védelmezni. Esztelen és végzetes dolog volt. Azonban süket és vak volna az is, aki azt hinné, hogy a háború sikeres befejezése után nem kell nekünk új és igazságos rendet teremteni itthon, hanem maradhat minden a régiben.

Egyik az életünk, s a másik a boldogulásunk záloga.

Senkinek soha nem üzenhetünk ennél fontosabban.

*

A cím- és rangkórság körül lan- kadatlanul porzik a küzdelem. Hevesen tiltakozott ellene a visszatérő Erdély és a tiltakozástól mintha meghökkentek volna a trianoni ország címesei és rangosai is. A cím és rang azonban mégis megindult hódító útjára a „bérces kis hazában” is. Roppant egyszerű oka van ennek: a cím és rang előnyt jelent. Előnyt a kávéházban, a hentesnél, a sorbanállásnál, a hivatalokban, a vasúton és pályaudvarokon, gyűléseken, éttermekben, magánéletben egyaránt. Talán boldog is, aki nem használja. Ilyen „bolondok azonban – Istennek hála – még mindig akadnak Erdélyben jó egynehányan. Meghökkenő azonban, hogy jöllehet néhány esztendővel ezelőtt, az erdélyi, magyar irodalom budapesti nagy bemutatkozása alkalmával egy erdélyi magyar író egyszerűen „herceg úrnak” szólította a megjelent királyi fenséget – mondanom sem kell, hogy ez a megszólítás legalább olyan feltűnést keltett akkoriban, mint maga a bemutatkozó erdélyi irodalom – ma már az erdélyi magyar tudományosság egyik legkiválóbb közületében is, nemrégiben tartott gyűlésükön méltóságosok. Erre talán mégse lett volna szükség. Mert igaz, hogy a cím- és rangkórság társadalmi betegség és az is igaz, hogy mindenütt a világ kerekességén ugyancsak elharapózott, de el kell ismernünk azt is, hogy külön magyar válfaját állapíthatják meg a kutatók, ha gondosan keresgélnek. A barokk Magyarországon teljes titulussal szólították egymást az emberek és a különbség a barokk és a neobarokk társadalmi forma között mindössze annyi, amennyi lényegben is, hogy míg akkor a nagyságos méltóságozta a méltóságost, az viszont nagyságozta a nagyságost, addig

napjainkban a titulálás csak felfelé adatik meg s felülről követeltetik, míg lefelé megelégszünk egy hányaveti „Te” szócskával, nem is beszélve arról, hogy a méltóságos „magá”-nak szólítja nagyságos nemzettársát. Mert olyant élő ember bizonyára nem hallott, hogy két úriember napjainkban például a következőképpen szóljon egymáshoz: „Parancsolj, méltóságos uram”, mire a másik így felel: „Igazán hála-lára kötelezel, nagyságos uram”. Mert végeredményében nem arról van szó, hogy kik hogyan szólogatják egymást, hanem arról, hogy a címek és rangok mai használata törött gerincet, szolgálógot, megalkuvást s a jellem nagyfokú csorbulását követeli meg.

*

A képviselőház, amikor még együtt ült, megkezdte a tanyai igazgatás rendezéséről szóló törvényjavaslat vitáját. Magához a javaslat-hoz ehelyütt nem kívánunk hozzászólni, csupán annak lényegéhez, amely egyben általános érdekű magyar ügy: az önkormányzatok kérdéséhez. Lehet, hogy Erdélyben, részben a hagyományok, részben a kisebbségi mult kényszerűsége érzékenyebbé tette az embereket „a nemzet ügyei, mint az ország dolgai” iránt, – mint azt a visszacsatolás után a magyar miniszterelnök-höz intézett memorandumában néhány politikai és szellemi vezető megállapította – és ezért fogadjuk szívesen Erdélyben az önkormány-

zat minden formáját és segítjük elő megvalósulási lehetőségeit. A magyar élet egyik legsúlyosabb kör-kozója az önkormányzati rendszer felmorzsolódása és felcserélése a nemzeti és népi jellemmel ellenkező centralizációval. Nemcsak közigazgatási és más gyakorlati téren okoz súlyos nehézségeket az önkormányzatok meggyengülése, hanem – talán méltán használhatjuk a szót – tragikusan hat ki a nemzet egészének magatartására. Az önkormányzat neveli a kemény, öntudatos és gerinces férfiak társadalmát, akik mindig készek a cselekedetre és híven őrzik a reájuk bízott anyagi és szellemi javakat. A szigorú függés állapota a lélek szolgáltságára vezet és ha ez az állapot tartós, eredménye a nemzet szolgálkúsége lesz. Az önkormányzatok gyengülése nemcsak a férfias cselekvőképességet csorbítja, hanem szakadékot ás a város és a falu, ezzel magyar és magyar között. Csorbulása vagy hiánya lehetetlenné teszi az apró építőmunkát is és olyan közszellemet teremt, amely mindent fölülről vár és a kezdeményező erőt teljesen elveszíti. Pedig az állam és a nemzet nagy harmóniája csak akkor teremthető meg, ha mindkettő egyaránt kiveszi részét a közös célért folyó munkából: a nemzet gyarapításából és az állam megerősítéséből. Ezért fogadjunk tüntető helyesléssel minden tervet és intézkedést, amely önkormányzati rendszerünk terebélyesedését hivatott szolgálni.

Zathureczky Gyula